

CONSIDERATIONS ON TEACHERS DISCRIMINATORY PRACTICES

**Luminița-Mihaela Drăghicescu, Assist. Prof., PhD; Ioana Stăncescu, Assist., PhD; Alina Anghel, Assist. Prof., PhD; Ana-Maria Petrescu, Assist., PhD, "Valahia"
University of Țîrgoviște**

Abstract: Even if we value it or not, diversity is an intrinsic dimension of everyday life. Valuing the differences, respect for others and openness to them, equal treatment given to all, regardless of ethnicity, religion, language, age, gender, are just some of the new demands addresses to the school, under the impact of diversity.

Considering that ethnic, religious and cultural diversity should not be a "source" generating discrimination, segregation, conflicts and so on, but should be valued and seen as an opportunity for change, for personal and social development, as a means of knowledge and self-awareness, we focus this study on the analysis of the specific way in which the school and the teachers develop a reaction more or less appropriate to differences and diversity.

In this context, we focused our reflection on some important aspects of the learning environment: the extent to which the design and the implementation of didactic activity involves the reporting to some pedagogical principles and values such as valuing differences, respect and openness to otherness, equal educational opportunities for all children, fairness, cooperation, etc.; the identification of some relevant indicators on the presence of discrimination in the teaching practices of teachers

The premise of our study is one according to which educational practice confirms that most of the times, educators prove to be insufficiently trained to effectively manage diversity in the classroom. For this reason, often, they prefer to ignore the differences between students and more, to support a monocultural educational approach, "promoting" attitudes, behaviors and discriminatory practices of segregation and labeling.

Keywords: diversity, discrimination, intercultural education, intercultural competence, pedagogical values

Introducere

Trăim într-o lume „multicoloră”, o lume cu o diversitate de culturi, de valori, de paradigme. Este necesar să înțelegem, astăzi mai mult decât oricând, că singura cale de a surmonta conflictele interetnice/interculturale/interreligioase, din ce în ce mai frecvente, și de a construi *un sat global* armonios, este cea a toleranței, a respectului pentru diversitate, a înțelegerii, a acceptării și valorizării adecvate a alterității, a echilibrului etc.. Este calea spre o societate interculturală, în cadrul căreia interacțiunile dintre oameni, grupuri, culturi sunt promovate, iar diferențele nu mai sunt doar tolerate sau ignorate, ci sunt recunoscute, acceptate și valorificate adecvat. Într-o astfel de societate, prejudecățile, stereotipurile, discriminarea, segregarea sunt din ce în ce mai puțin prezente, iar principiul „*toți diferiți, toți egali*” tinde să devină o realitate, și nu rămâne doar un simplu slogan.

Educatorii reprezintă principala resursă, atâta vreme cât ne dorim să clădim în mod real o societate interculturală, o societate al cărei profil axiologic să includă valori precum: *respectul pentru diversitate, echitatea, toleranța, solidaritatea, cooperarea etc.* În acest sens, pentru a-i abilita pentru abordarea corectă a diversității din spațiul școlii, formarea lor interculturală reprezintă un demers necesar. Respectarea și valorizarea diferențelor, asigurarea

egalității șanselor în educație pentru toți elevii, depășirea etnocentrismului și acceptarea alterității trebuie să se materializeze în practici educaționale valorificate constant în procesul de învățământ și să nu rămână doar simple principii teoretice.

Discriminarea în sala de clasă

Dimensiunea etnică, religioasă și, în special, culturală a clasei de elevi reprezintă o provocare pentru educatori. Este greu sau aproape imposibil ca în spațiul clasei să identifiți elevi care împărtășesc aceleași valori culturale, au același pattern sau background cultural. Provenind din medii socio-familiale diferite, elevii „aduc” cu ei valori diferite, atitudini și comportamente diverse, moduri de a gândi, de a simți și acționa variate, experiențe de viață puternic individualizate afectiv și nu numai. Clasa de elevi este o realitate cu mii de nuanțe, o realitate „multicoloră”, este un spațiu multicultural.

De cele mai multe ori, educatorii, puși în fața diversității din spațiul clasei, se dovedesc a fi insuficient instrumentați pentru a o gestiona eficient. Tocmai de aceea, frecvent, preferă să facă abstracție de diferențele dintre elevi, ignorând faptul că aceștia preiau necritic atitudinile, comportamentele, sentimentele manifestate și dezvoltate de către adulții din jurul lor. Iată de ce rolul educației și al educatorilor este crucial în formarea unei atitudini pozitive față de ceea ce înseamnă diversitate sau diferență. „Ca adulți care lucrează în domeniul educației, considerăm Andruszkiewicz și Prenton (2007), avem toți responsabilitatea să fim conștienți în special de prejudecățile și credințele pe care noi înșine le-am dezvoltat în timpul devenirii noastre. Avem responsabilitatea să înfruntăm ignoranța și prejudecata și să ne asigurăm că prejudecățile și stereotipurile nu sunt transmise de la o generație la alta”.

În acest context, ne întrebăm: în ce măsură profesorii se pliază pe realitățile evidente ale clasei de elevi? Proiectează și susțin ei un demers educațional bazat pe valorificarea diversității, a diferențelor dintre copii? Percep aceste diferențe ca fiind o sursă de îmbogățire, de dezvoltare personală și socială, sau mai degrabă le neglijează?

Încă de la vârste foarte fragede, copiii sesizează diferențele dintre oameni. Mai mult, ei „interpretează” aceste diferențe și pot dezvolta sentimente negative față de oamenii *altfel*. „Copiii care sunt diferiți de majoritate în vreun fel pot chiar începe să aibă sentimente negative față de ei înșiși, dacă simt că deosebirea aceasta este percepută ca fiind ceva „mai puțin normal” sau „mai puțin bun”. De aceea, este important ca adulții să aibă atitudini pozitive față de diferențe, așa încât, în loc să dezvolte sentimente negative, copiii să crească fiind conștienți că și oamenii care sunt diferiți de ei sunt interesanți, atractivi, sunt colegi de joacă plăcuți etc.” (Andruszkiewicz, Prenton 2007, 50).

Dezvoltând, în general, un demers educațional monocultural, profesorii nu numai că nu adoptă o atitudine pozitivă față de diferențe, ci „introduc” în spațiul clasei atitudini, comportamente și practici discriminatorii, de segregare, de etichetare, pornind de la premisa conform căreia cultura majoritară trebuie diseminată către toți elevii pentru a asigura adaptarea și integrarea tuturor în *statul-națiune*. Loiale culturii naționale, de cele mai multe ori, cadrele didactice „împărtășesc” exclusiv valorile acesteia, care se transformă, pentru elevi, în „cod” de acces la reușita școlară. Șansele de a interioriza acest „cod” și a-l transforma în instrument operațional, cu rol facilitator pentru învățare, nu sunt însă egale pentru toți elevii. Cei care, pe traseul socializării primare din familie, s-au familiarizat cu reperele de bază ale culturii majoritare, au deja asigurate premisele pentru reușita școlară.

Ceilalți sunt supuși unui proces de discriminare, profesorii raportându-se la ei prin prisma reprezentărilor, prejudecăților, stereotipiilor, convingerilor și propriilor expectanțe față de *un altul* diferit prin etnie, religie sau cultură. Asistăm deseori la situații în care elevii aparținând unei etnii, religii sau culturi minoritare, sunt etichetați ca având „probleme de comportament”, „dificultăți în învățare” sau incluși în categoria „copii cu CES”. Expectanțele cadrelor didactice față de acești copii sunt mai mici, cu efecte imediate asupra stimei de sine, implicării în activitățile școlare și, implicit, asupra rezultatelor obținute. Potențialul acestor elevi, resursele lor reale nu sunt cunoscute și valorificate. De cele mai multe ori, sunt ignorați, „dirijați” către periferia clasei de către un dascăl a cărui menire este, de fapt, să asigure șanse egale la educație.

Acești copii riscă să devină victime ale unui sistem de învățământ, opac și impermeabil, și ale unor profesori, de cele mai multe ori, rigizi, conservatori, gata să „reacționeze” la orice intruziune a unor valori străine de cultura națională.

Diversitatea însă, etnică, religioasă, culturală, nu trebuie să fie „sursa” generatoare de discriminări, segregări, conflicte etc., ci trebuie valorificată și percepută ca oportunitate de dezvoltare, de schimbare, de îmbogățire personală, de către fiecare dintre actanții educaționali, și, deopotrivă, ca modalitate de cunoaștere și autocunoaștere.

“Pentru educație a sosit timpul de a face propriii actori să înțeleagă că diversitatea este prezentă în fiecare ființă umană, că ea nu este un privilegiu al unora sau motiv de excluziune a altora. Oricare ar fi sistemul de referință, diversitatea este o bogăție ce trebuie valorizată” (Bârlogeanu, 2006, 67).

Percepția elevilor asupra practicilor discriminatorii ale profesorilor

Premisa studiului nostru este aceea conform căreia practica educațională confirmă faptul că, de cele mai multe ori, educatorii se dovedesc a fi insuficient instrumentați pentru a gestiona eficient diversitatea din spațiul clasei. Frecvent, ei fac abstracție de diferențele dintre elevi și, mai mult, susțin un demers educațional bazat pe valorificarea unor atitudini, comportamente și practici discriminatorii.

Obiectivele studiului întreprins au constat în:

- investigarea opiniilor subiecților cu privire la prezența discriminării în școală, a modului de manifestare a acesteia, a situațiilor în care se manifestă pregnant;
- identificarea principalilor factori ce stau la baza practicilor discriminatorii ale profesorilor în spațiul educațional;
- evidențierea unor măsuri ce trebuie adoptate pentru prevenirea/combateră practicilor discriminatorii ale profesorilor.

Cercetarea este de tip cantitativ, realizată pe un eșantion de 84 de elevi, structurat, eterogen, de intenționalitate. Metoda de cercetare utilizată a fost ancheta pe bază de chestionar. Chestionarul aplicat a inclus atât întrebări cu răspuns închis (de tip scală), cât și întrebări deschise.

Unul dintre itemii chestionarului a vizat opinia subiecților cu privire la respectarea principiului egalității de șanse în educație. 25% dintre repondenți consideră că acest principiu se respectă în școală, dar o proporție semnificativă de subiecți (75%) consideră că acest principiu este încălcat. Solicitându-li-se să explice opțiunea pentru un anumit răspuns, elevii care au răspuns afirmativ au invocat argumente de tipul: toți copiii au drepturi egale și acestea sunt respectate, toți elevii au acces la educație și sunt tratați nediferențiat în spațiul școlii.

Repondenții care au apreciat că acest principiu nu se respectă în școală, aduc argumente numeroase în sprijinul alegerii făcute, ce ar putea fi sintetizate astfel:

- profesorii au elevi ”preferați” (de obicei, copii care provin din medii familiale favorizate din punct de vedere socio-cultural și economic sau cei care obțin rezultate școlare de nivel superior), pe care îi solicită constant în cadrul activităților, le supraestimează resursele personale, neglijându-i/ignorându-i pe ceilalți;
- mulți elevi sunt discriminați, în special cei cu dizabilități, cei care provin din medii familiale defavorizate sau cei care fac parte din etnia rromă.

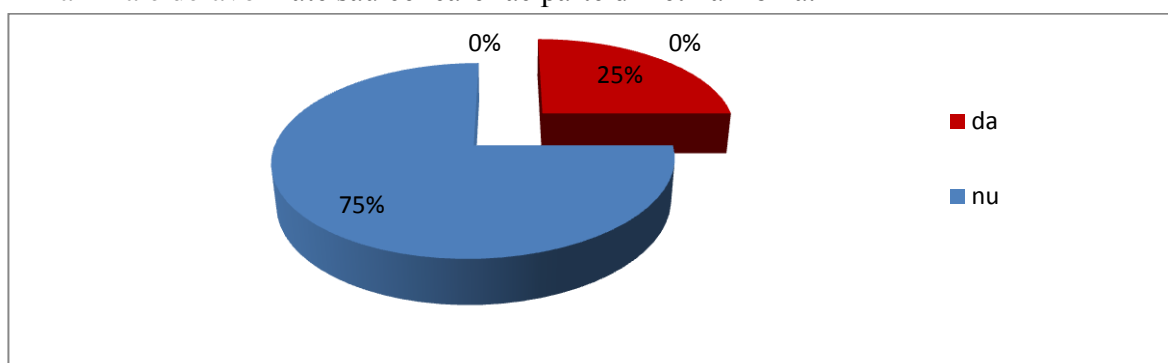

Figura nr. 1. Percepția elevilor cu privire la respectarea principiului egalității de șanse

Concluzionând, putem afirma că, în percepția subiecților cercetării, principiul egalității de șanse în educație este cel mai adesea încălcat.

Un alt item al chestionarului s-a focusat pe cercetarea opiniilor elevilor de liceu cu privire la măsura în care discriminarea este un fenomen prezent în școală. Urmărind distribuția răspunsurilor oferite (Figura nr. 2), sesizăm plasarea acestora pe treptele superioare ale scalei, ceea ce indică prezența acestui fenomen în școală *într-o măsură moderată* - 35,71%, *în mare măsură* - 28,57% și *în foarte mare măsură* - 10,71%. Doar 21,34% dintre elevii chestionați consideră că discriminarea este prezentă în școală *în mică măsură* și 3,57% *în foarte mică măsură*. Se confirmă astfel opinia exprimată de noi în debutul acestui studiu, conform căreia discriminarea reprezintă un fenomen prezent în viața școlii.

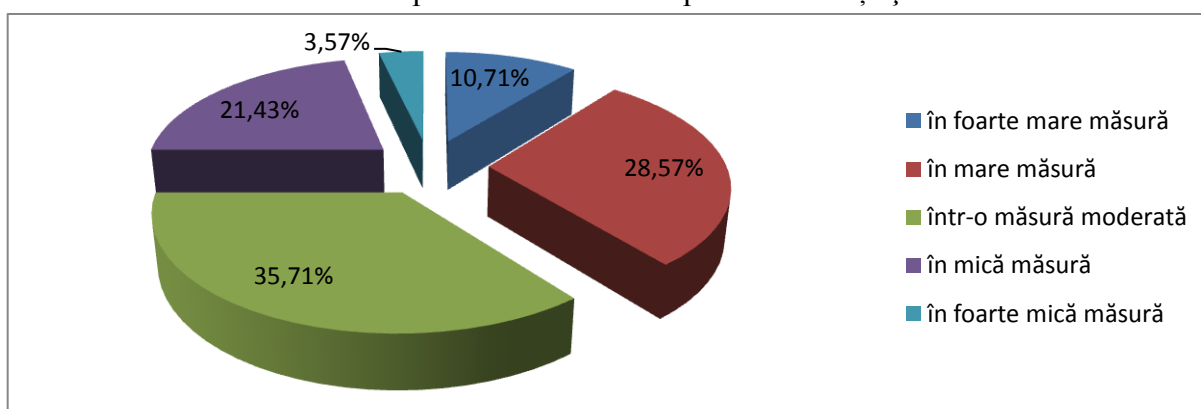

Figura nr. 2. Percepția elevilor cu privire la prezența discriminării în școală

Li s-a solicitat repondenților să acorde ranguri factorilor care generează discriminarea în școală/sala de clasă, în funcție de ponderea pe care consideră că o au în declanșarea acestui fenomen: condiție socială/familială, etnie, religie, gen, dizabilități fizice/psihice, alți factori.

Din analiza răspunsurilor furnizate, putem observa că cei mai mulți subiecți acordă rangul 1 condiției sociale/familiale a elevilor, urmată de etnie și dizabilitățile fizice și psihice, în procente egale. Rangul 3 a fost alocat apartenenței la un anumit cult religios și/sau la un anumit gen.

Următoarea întrebare a chestionarului a vizat investigarea opiniilor elevilor în ceea ce privește situațiile în care se manifestă mai evident discriminarea. Astfel, așa cum se poate observa în figura de mai jos, cei mai mulți dintre subiecți consideră că discriminarea se manifestă cel mai evident în actul evaluării (82,14%), celelalte situații/contexte educaționale menționate obținând procente nesemnificative (situațiile de predare-învățare - 10,71%, activitățile extrașcolare - 7,14%).

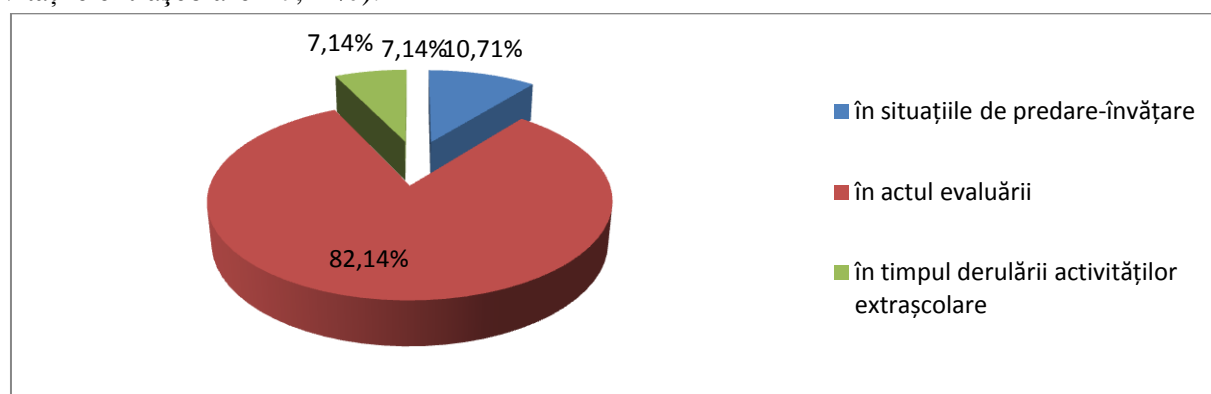

Figura nr. 3. Situațiile în care se manifestă mai evident discriminarea

Pentru a surprinde modul în care se manifestă discriminarea, pentru a identifica practicile discriminatorii ale profesorilor, li s-a solicitat subiecților prezentarea unei situații concrete în care ei sau colegii de-ai lor au fost discriminați. Cele mai multe dintre situațiile descrise au făcut referire la discriminare în actul evaluării și contexte discriminatorii ce au la bază etnia (elevii rromi sunt, în general, etichetați ca fiind incapabili să răspundă adecvat sarcinilor școlare sau ca elevi cu probleme de comportament). Răspunsurile furnizate de respondenți la acest item întăresc și confirmă concluziile formulate la itemii anteriori.

Prin intermediul următorului item al chestionarului, s-a urmărit identificarea opiniei subiecților chestionați cu privire la măsura în care ei consideră că elevii care aparțin etniei majoritare reușesc să se plaseze mai ușor în zona succesului școlar, comparativ cu cei care reprezintă o etnie minoritară în spațiul școlii/clasei. Cei mai mulți dintre subiecți au răspuns afirmativ (78,57%), în timp ce procentul celor ce au răspuns negativ este unul foarte mic, doar 3,57%. Această distribuție a răspunsurilor (Figura nr. 4) ne conduce către concluzia că apartenența la o anumită etnie reprezintă un factor extrem de important în determinarea succesului/eșecului școlar.

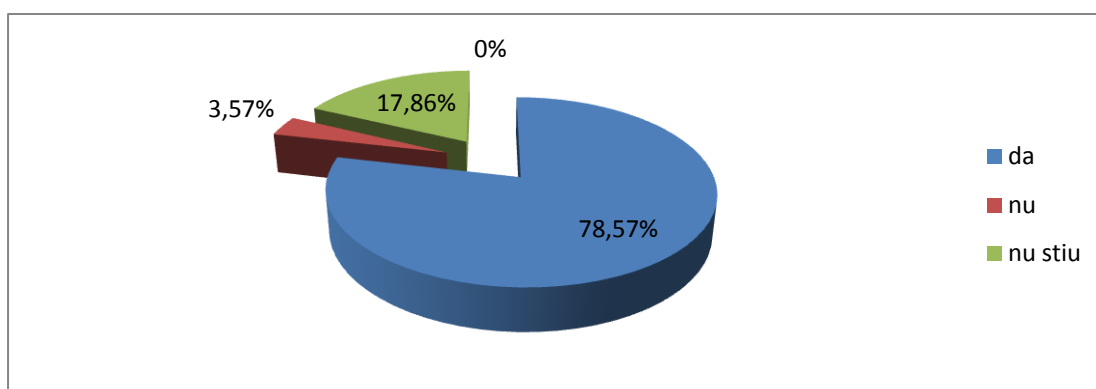

Figura nr. 4. Impactul factorului etnic asupra succesului școlar

Un alt item se concentrează pe impactul mediului familial asupra rezultatelor școlare ale elevilor. Astfel, subiecții au fost întrebați dacă ei consideră că elevii care provin dintr-un mediu familial favorizat și favorizant din punct de vedere socio-economic, reușesc să obțină mai ușor rezultate școlare supramedii, comparativ cu cei care provin din medii familiale defavorizate/defavorizante (familii cu nivel socio-economic scăzut). Putem constata, din nou, așa cum reiese din Figura nr. 5, că procentul celor ce au optat pentru un răspuns afirmativ este mult mai mare decât al celor care aleg varianta de răspuns negativ: 82,14% față de 14,29%.

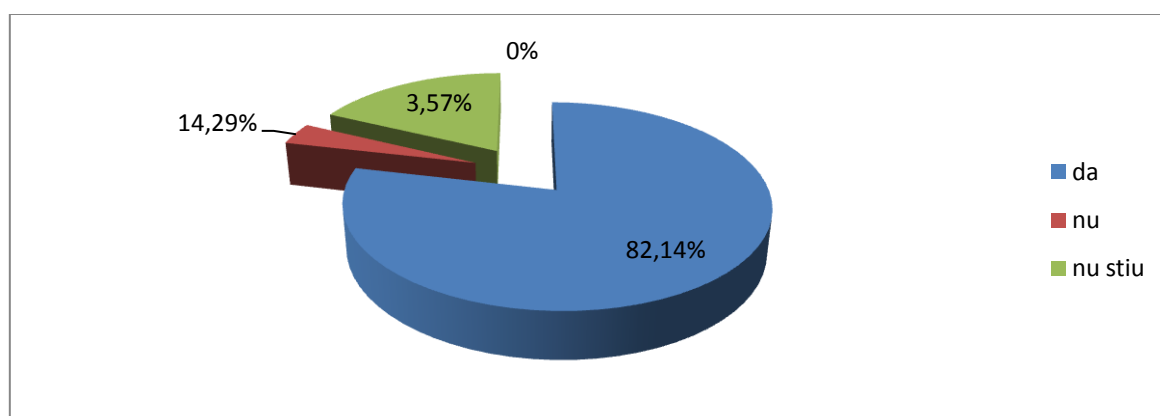

Figura nr. 5. Impactul mediului socio-familial asupra rezultatelor școlare

Solicitând subiecților să estimeze evoluția nivelului de discriminare în sistemul educațional, în ultimii ani, observăm că 42,86% dintre aceștia consideră ca nivelul de discriminare a rămas la fel, 39,28% apreciază că acesta a crescut și doar 17,86% dintre repondenți afirmă că a scăzut. Analiza răspunsurilor (Figura nr. 6) ne conduce către evidențierea unei realități îngrijorătoare, și anume faptul că în ultimii ani, deși au fost adoptate o serie de măsuri de prevenire, de combatere a discriminării în școli, efectele obținute sunt departe de cele așteptate, atât timp cât, în percepția unui procent semnificativ din elevii chestionați, fenomenul a luat amploare.

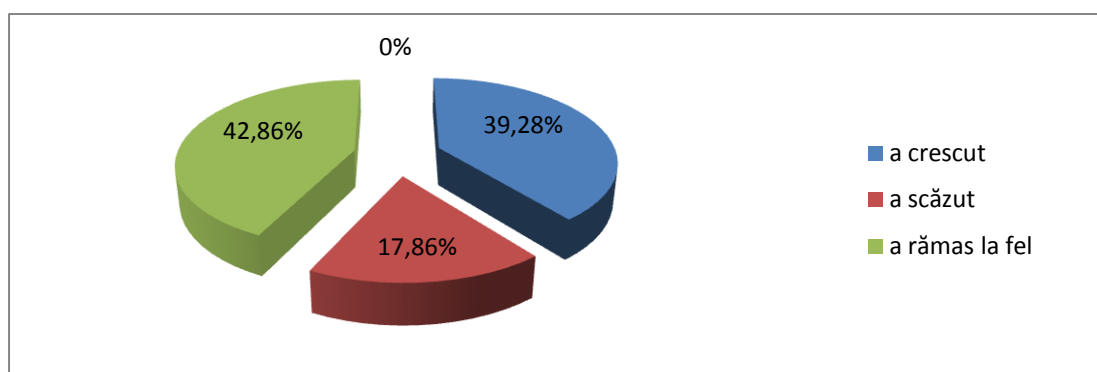

Figura nr. 6. Evoluția nivelului de discriminare în sistemul educațional, în ultimii ani

Prin intermediul ultimului item al chestionarului, le-am cerut chiar celor care devin subiecți ai discriminării în școală să propună un set de măsuri ce trebuie adoptate pentru prevenirea/combateră practicilor discriminatorii ale profesorilor. Propunerile repondenților în acest sens sunt numeroase și diferite, unele dintre acestea încadrându-se în categoria măsurilor pozitive, constructive, de încurajare și susținere a profesorilor, altele având mai degrabă un caracter punitiv, coercitiv.

În prima categorie, putem înregistra următoarele măsuri sugerate de elevi:

- asigurarea unei mai bune cunoașteri a elevilor, a mediului socio-familial de proveniență a acestora;
- includerea informațiilor despre interculturalitate în curriculum-ul școlar;
- organizarea unor cursuri de formare inițială și continuă a profesorilor focusate pe problematica interculturalității;
- organizarea de activități extrașcolare pe tema interculturalității;
- adoptarea unui stil managerial și de predare democratic, bazat pe comunicare, înțelegere și considerație față de toți elevii;
- combaterea practicii etichetării prin creșterea gradului de toleranță al profesorilor, informarea lor permanentă în ceea ce privește egalitatea de șanse în educație;
- sporirea gradului de obiectivitate a profesorilor, în special în cadrul procesului de evaluare;
- introducerea uniformelor în toate școlile, măsură ce poate contribui la reducerea diferențelor sociale dintre elevi etc..

Din cea de-a doua categorie, pot fi menționate următoarele propuneri ale repondenților:

- sancționarea profesorilor care utilizează practici educaționale discriminatorii, prin avertismente și alte tipuri de măsuri;
- limitarea dreptului de a-și exercita profesia pentru o perioadă de timp și chiar excluderea din sistemul de învățământ;
- supravegherea riguroasă a cadrelor didactice, prin verificarea orelor de curs/asistența la ore, montarea de camere de supraveghere etc..

Concluzii

Analiza și interpretarea datelor obținute în cadrul studiului investigativ întreprins au generat următoarele idei concluzive:

- discriminarea este un fenomen prezent în spațiul educațional, fenomen care, de cele mai multe ori, nu este gestionat adecvat;
- principalii factori care stau la baza practicilor discriminatorii ale profesorilor sunt: mediul socio-familial de proveniență al elevilor, etnia, dizabilitățile fizice/psihice, religia și genul;
- mediul socio-familial și etnia reprezintă factori determinanți ai succesului/insuccesului școlar;
- demersul evaluativ este amprentat pregnant de practicile discriminatorii ale profesorilor.

În acest context, pentru a preveni și combate discriminarea în sala de clasă, considerăm necesar ca profesorii să implementeze practici educaționale prin care să demonstreze și să cultive respectul pentru diversitate, promovând metodele și tehnicile interactive, încurajând învățarea prin colaborare, comunicarea instituită între elevi și interînvățarea în grupuri de lucru eterogene. Astfel, elevii își vor „împărtăși” din propriile valori, vor învăța să empatizeze cu un altul *diferit*, să accepte perspective și puncte de vedere diferite de ale lor, vor învăța toleranța și respectul pentru alteritate, pentru diversitate, având ca model comportamentul didactic al propriilor profesori.

De asemenea, echitatea trebuie să devină o componentă intrinsecă a demersului educațional, elevii fiind ajutați să decripteze și să internalizeze semnificația aserțiunii „ne naștem egali”, deci avem aceleași drepturi fundamentale. În același timp însă, vor înțelege că orice practică, orice comportament sau atitudine care intră în contradicție cu drepturile omului este condamnat(ă), fiind etichetat(ă) ca intoleranță, discriminare, rasism etc..

Pentru a asigura asimilarea corectă a semnificației conceptului *echitate*, primii care trebuie să exemplifice „transferul” în conduită al principiului echității sunt profesorii. „Astfel, echitatea accesului la resurse educaționale, a participării la actul educativ, dar și echitatea din punct de vedere al așteptărilor față de performanțele școlare și de competențele copiilor, sunt condiții fără de care elevul nu va conștientiza cu ușurință necesitatea de a respecta, la rândul său, principiul echității” (Ivasiuc, Koreck, Kóvári, 2010, 15-16).

Cultivând respectul pentru diversitate, promovând practici bazate pe echitate, respectându-și elevii, indiferent de apartenența lor la o anumită etnie, religie sau cultură, cadrele didactice vor asigura un fundament solid pentru educația interculturală.

Astfel, interculturalitatea va fi nu numai o componentă a școlii, în ansamblu, ci se va regăsi în fiecare clasă, în conduita didactică a fiecărui profesor și va avea corespondent în atitudinea și comportamentul fiecărui elev.

Chiar dacă procesul de formare a competenței interculturale își poate găsi un cadru propice pe oricare dintre palierele educației – formal, nonformal, informal -, fundamentul acestei competențe este asigurat, în principal, prin intermediul activităților instructiv-educative derulate în școală. Reperetele care orientează munca profesorilor în acest sens vizează formarea capacității de:

- ✓ a coopera cu colegii pentru soluționarea sarcinilor primite;
- ✓ a construi împreună cu ceilalți elevi un cod comportamental comun, privind reacțiile lor în situații de credințe, norme, principii, valori, divergențe de opinii;

- ✓ a conștientiza caracteristicile propriei persoane, caracteristici derivate din mediul cultural de proveniență și a le valorifica în contexte corespunzătoare;
- ✓ a observa și evalua comportamentele colegilor, în vederea raportării comparative la acestea;
- ✓ a stabili anumite repere (modele de personalitate, elemente simbolice) și a le urmări pe parcursul evoluției proprii;
- ✓ a se adapta și integra într-un colectiv, în medii interculturale (Mara, 2008, 75).

Facilitând realizarea acestor „achiziții”, cultivând sistematic valorile pedagogice circumscrise educației interculturale - deschiderea față de celălalt, toleranța, respectul pentru diversitate, acceptarea celuilalt, diferit de sine etc., profesorii demonstrează eficiența propriei competențe interculturale și transformă diferențele dintre elevi în surse ale dezvoltării personale și sociale.

Pentru a putea pune în practică toate acestea, profesorii trebuie să valorifice maximal potențialul fiecărui elev, să manifeste expectații înalte față de toți elevii și să stabilească relații suportive și constructive cu aceștia (Pollard, 2008).

Astfel, școala și clasa de elevi nu vor mai fi spațiu al discriminării, al conflictelor și tensiunilor, ci medii, prin excelență, ale comunicării și relaționării armonioase, ale cooperării și valorizării tuturor; medii cu adevărat democratice, bazate pe respectul față de celălalt, indiferent de cine este acesta, de etnie, religie sau model cultural de apartenență.

BIBLIOGRAFIE:

- Andruszkiewicz, M., Prenton, K.. (2007). *Educația incluzivă. Concepte, politici și activități în școala incluzivă. Ghid pentru cadrele didactice*. București: E.D.P..
- Bârlogeanu, L.. (2006). *Educație interculturală*. București: Ministerul Educației și Cercetării. Proiectul pentru Învățământul Rural.
- Drăghicescu, L., Stăncescu, I.. (2011). *Multiculturalism și educație*. În Dogaru-Ulieru, V., Drăghicescu, L. (coord.). (2011). *Educație și dezvoltare profesională*. Craiova: Editura Scrisul Românesc
- Ivasiuc, A., Koreck, M., Kovari, R. (2010). *Educația interculturală: de la teorie la practică. Implementarea educației interculturale în școli multietnice din România*. Raport de cercetare al Agenției de Dezvoltare Comunitară „Împreună”.
- <http://www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf>
- Mara, D.. (2008). *Dimensiunile interculturale ale educației*. În *Transilvania*, Nr. 1/2008. Sibiu: Casa Editorială Tribuna, pp. 73-76.
- Pollard, A.. (2008). *Reflective teaching. Evidence-informed professional practice*. London: Continuum International Publishing Group.